

Büyük Madenci Yürüyüşü

“Yaşamak için çalışmak zorundaysak, savaşmadan ölmeyeceğiz” Lyon Dokuma İşçileri, 1831

Zonguldak Grev Tarihi

1848- Bir nizamname sonucu Zonguldak'ta (o zamanki adıyla Ereğli Sancağı) yaşayan 13-50 yaş arası erkeklere madende çalışma zorunluluğu getirildi. Zorunlu çalışma, 1960 yılına kadar devam etti.

1908- Bir Fransız şirketine bağlı olarak işletilen madenlerde çalışan işçiler, kendileri için kurulan dispanserin masraflarının işveren tarafından karşılanması talebiyle grev yaptı. Talepler kabul edildi. O zamanlar grev kelimesi tedavülde değildi. "Terk-i eşgâl", yani iş bırakma terimi kullanıldı.

1965- Mart ayında Kozlu'da büyük bir direniş patlak verdi. İki işçi kolluk kuvvetlerinin açtığı ateş sonucu yaşamını yitirdi. Sendika yönetimi, uzlaşmacı bir tutum izledi. Grevde talepler karşılanmadı.

1969- Alpagut'ta çalışan işçiler, ücretlerinin aylarca ödenmemesi üzerine maden ocaklarını işgal etti. 35 gün devam eden direnişin sonunda talepler kabul edildi.

80'ler işçi hareketi arka planı

İngiltere'de Margaret Thatcher yönetiminin madenlerde özelleştirmelere gidişi ve ortaya çıkan büyük grev dalgası, dünyanın çeşitli yerlerine örnek oldu.

1986- 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Türkiye'deki ilk büyük grev, 1986 Netaş Grevi oldu.

1989- Kamu emekçilerinin sendikalaşma taleplerinden doğan "89 Bahar Eylemleri" yapıldı.

Yürüyüş

18 Ağustos 1988 günü bayram arifesinde Zonguldak, Kilimli Maden Ocağı'nda çalışan işçiler mesai bitiminde soyunma odasına döndüklerinde dolaplarının yerlerinde olmadığını görür. Kilimli'deki baca ağzı kapatılmış ve ocak, Karadon bölgesinde işleyen diğer madene taşınmıştır. Gösterilen neden oaktan yeterli verimin alınmadığıdır. Çok geçmeden, İhsaniye, Çaydamar ve Dilaver Ocakları da kapatılır. Zonguldak'ta üretim düşer ve kâr miktarı da bu yüzden azalır.

Bu durum işçi sınıfına göre, üretimin bilinçli olarak düşürülmesi, işletmelerin zarar ettirilmesi ve özelleştirmenin önünün açılmasıdır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise 28 Kasım 1990 tarihli konuşmasında şunları söylemektedir:

Zonguldak kömür havzasında işçiye verilen ücret, sattığınız kömürün bedelini karşılamıyor... Zararı 500-600 milyarı buluyorsa yarın yüzde 60 zam verdiğiniz zaman bu açık, bu zarar 1 trilyonun üstüne çıkar. Kim ödeyecek bu parayı. Devlet baba ver bakalım diyecekler. Devlet nasıl verecek? Ya vergileri arttıracak ya da para basacak... Üretim olmayan yere haddinden fazla para verirsiniz enflasyonu körüklersiniz.

1990 yılı birçok kamu sektöründe toplu iş sözleşmelerinin imzalanacağı yıldır fakat sendikalar ve hükümet ücretler konusunda ciddi anlaşmazlığa düşer (Genel Maden-İş'in önerisi: 2.5 milyon lira maaş ve 85 bin lira yevmiye, hükümetin önerisi 1.2 milyon lira maaş ve 64 bin lira yevmiye). Genel Maden-İş Genel Kurulu toplanır ve 30 Kasım'da greve başlamaya karar verir. Sendika Genel Başkanı Şemsi Denizler, 30 Kasım sabahı saat 08.00'de grev önlüğünü giyer ve grev pankartı, Zonguldak'taki Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) Gelik Müessesesi önüne asılır. Hükümetin lokavt kararı da gecikmeden 3 Aralık'ta yürürlüğe koyulacaktır.

Madencilik sektöründe grev kararı vermek, işçi sınıfı için, belki de diğer birçok sektöre göre çok daha zordur. Zira grev demek, madenlerdeki çıkarım işleminin yarıda kalması; bu yüzden de yangın, su baskını gibi olası sonuçların ortaya çıkması ve daha da ileriye götürürsek madenin kapanması anlamına gelir. Bu yüzden Zonguldak halkı, belki de geri dönüşü olmayan bir yola girecektir...

"Ölüm olsa sonumuz, Ankara'dır yolumuz!"

30 Kasım'dan yürüyüşün başladığı 4 Ocak 1991 tarihine kadar, Genel Maden- İş'e bağlı 48 bin işçi yekpare halde greve katılır ve çevre il/ilçelerin de Zonguldak'a gelişiyle şehir Türkiye tarihinin en büyük işçi hareketlerinden birine sahne olur. O dönem Zonguldak, bugünkü Karabük ve Bartın illerini de içermektedir. Yani bugünden bakılarak o günün tanıkları dinlendiğinde üç şehrin tek merkezde toplandığı ve sokaklarda konuşulan tek konunun grev olduğu anlaşılmaktadır.

Peki üç şehrin işçileri nasıl hep bir arada kalır, örgütlülük nasıl sağlanır? Şehrin megafon sistemlerinin yetersizliğine rağmen kabloların neredeyse tüm sokaklara döşenerek şehre kurulan bir hoparlör sistemiyle işçilerin hareketin her anından haberdar olması sağlanır. Bugünden bakıldığında, 1991'in Twitter'ı sendika binasına gelip söz alan işçilerin hoparlörlerdeki sesleridir.

3 Ocak 1991 tarihi geldiğinde, sendika yetkililerinin hükümetle görüşmelerinden

sonuç çıkmamıştır, Zonguldak işçileri 1 ayı aşkın süredir maaşlarını alamamaktadır, kış çöker, eylemlere katılan işçilerin bir kısmı işyerinden kovulur ancak, erzak yardımları ve halkın grevdekilerle dayanışması hareketin yarım kalmayacağına habercisidir. Dünyanın uzak uçlarındaki işçiler dahi Zonguldak'taki greve sessiz kalmaz. Öyle ki, hükümet kömür ihtiyacını karşılamak için yurt dışından kömür ithali yapmaya karar verir; ancak Avustralya ve Güney Afrika'da kömür gemilere yükleneceği sırada liman işçileri dayanışma içinde yüklemeye direniş gösterir ve gemiler Türkiye'ye boş döner.

Genel Maden-İş'in bağlı olduğu Türk-İş 3 Ocak 1991'de Türkiye çapında 1 günlük genel grev kararı almıştır. Zonguldak'ta sendika, genel grevi sürdürebilmek amacıyla 4 Ocak'ta toplu halde Ankara'ya gitmeye karar verir. Ancak Ankara'ya gitmek için İstanbul'dan beklenen 1150 otobüs hiç gelmeyecektir. Şemsi Denizler 4 Ocak sabahı 10.30'da madencilerin toplandığı meydana bakar ve : "Arabalarımızı engellediler. Arabayla gidemiyoruz. Ama ayaklarımız var. Yürüyeceğiz." açıklamasını yapar.

Yürüyüşün tanıkları 300 km'lik yolu yürümeye saatler içinde karar verildiğini, sendika dahil hiçbir kurumun veya işçinin yürüyüşe yönelik örgütlenmediğini belirtmektedir. 4 Ocak öğleden sonraya kadar, Zonguldak'taki birçok evden işçilere battaniye, ayakkabı gibi ihtiyaçlar sağlanır. Şemsi Denizler, yürüyüşe katılmaya kararlı olan madenci eşlerine Zonguldak'ta kalmalarını söyler, ancak kadınlar bu öneriyi dinlemeyecek ve yürüyüşün en önemli aktörlerinden biri haline gelecektir. Yürüyüş başlar ve kitle çevre ilçelerden geçtikçe katlanarak büyür. Yaklaşık 100 bin kişi Ankara'ya yürümektedir...

1. Gün (4 Ocak 1991)

Genel Maden-İş yöneticileri, kitleyi hızla konvoylara ayırır, her madenci kendi ocağındakilerle yürüyecektir. Her konvoyla sorumlular atanır ve gruplara, tanınmadığı kişileri aralarına almamaları uyarısı yapılır. Bu şekilde yürüyüşte herhangi bir provokasyon olmaması sağlanır ve kortej, hiçbir karışıklık çıkmadan 5 gün boyunca yürür.

Madenciler, şehre 15 km uzaklıktaki Karamanlar Köyü'nde ilk molasını verir. Mola bitip yola devam edilirken ilk barikatla karşılaşılır ancak bu barikat, madencileri durdurmaya yetmeyecektir. Akşam saatlerinde 10 km daha yürüdüktan sonra,

Devrek'e ulaşır ve geceyi burada geçirirler. Devrek halkının büyük çoğunluğu evlerini madencilere açarak yürüyüşe büyük destek verir. Bu sırada Ankara'nın Çankaya'sında madencilerin geldiği haberinin ardından, olağanüstü güvenlik önlemleri alınır.

Türk-İř ve Başkanı Şevket Yılmaz, yürüyüşe ilk etapta tepki verir. Denizler, "Türk işçi hareketinin önündeki en büyük engellerden birisi Şevket Yılmaz'dır." der. Yılmaz'ın cevabı ise yürüyüşün, 3 Ocak genel grevi sonrası hükümetle pazarlığa gölge düşürebileceği olur.

2. Gün (5 Ocak 1991)

5 Ocak sabahı Şemsi Denizler, kendi aracıyla Başbakan Yıldırım Akbulut'la görüşmek üzere Bolu'ya gider. Görüşmede Akbulut, madenlerin işçilere devredilmesini önerir. Sendikanın devir konusundaki şartları ise şöyledir:

- Türkiye Kömür İşletmeleri'nin bütün borçlarını devlet üstlenecek.
- Kıdem tazminatlarını devlet bir hesapta bloke edecek.
- Madencilerin koşullarını iyileştirmek için devlet, harcama yapacak.
- Madenden çıkan kömürün tonu 30 lira yerine 100 liradan satılacak.

Hükümet şartları kabul etmez ve görüşme tıkanır.

Madencilerse Devrek'ten çıkarak yollarına devam eder. Birkaç kilometre sonra Dorukhan Tüneli'ne ulaşan madenciler, bir barikatla daha karşılaşır. Vali ve kolluk kuvvetleriyle görüşmeler sonucu bu barikat da aşılır.

Başbakanla görüştüktan sonra korteje geri dönen Denizler, işçilere toplantıyı şöyle anlatmaktadır:

"Görüşme falan yok... Görüşmek için ön şart öne sürdüler... Yürüyüşü bitirin gelin dediler... Para filan vermeyiz, teklif de sunmuyoruz; yürüyüş sırasında olabilecek her şeyden siz sorumlusunuz dediler."

Yürüyüş Mengen'e ulaşmıştır. 5 Ocak Salı günü 40 km daha kat edilmiştir.

3. Gün (6 Ocak 1991)

Madenciler Ankara'ya yaklaşmaktadır, gerilerinde 70 km yol bırakırlar. Ancak bir gün öncesinde Zonguldak'tan gönderilen ilaç, battaniye, gıda gibi ihtiyaçların madencilere ulaşması kolluk kuvvetleri tarafından engellenir.

Hükümetin Denizer'e Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı İmret Aykut aracılığıyla gönderdiği not nettir: "Yürüyüşü bitirmezseniz, sizinle görüşmeyeceğiz." Aynı anda Turgut Özal, Denizer'i kast ederek "O zatla görüşülmez" açıklamasını yapar.

Sendika bürokratları toplanır ve yürüyüşün geleceğine dair kısa bir toplantı yapar. Saat 10.00 sıralarında eyleme katılan kadınlar Mengen'deki bir düğün salonunda toplanır. Denizer, kadınlara Zonguldak'a dönüp dönmeyeceklerini sorduğunda aldığı cevap "Ölmek var, dönmek yok!" sloganıdır.

Aynı anda Meclisteki ANAP sıralarından Türk-İş'in 3 Ocak Grevi'nin toplu iş sözleşmesi kanunlarına aykırı olduğu için sendikanın kapatılması gerektiğine dair sesler yükselmektedir.

4. Gün (7 Ocak 1991)

Mengen'den sonraki durak Gerede'dir. Ancak ilçeye ulaşmadan üçüncü barikatla madencilerin önü kesilir. Bu kez çıkan arbede de barikat önünde bekleyen işçilerden 201'i göz altına alınır.

Öte yandan Bakanlar Kurulu toplantısında İmren Aykut, Başbakan'ın aksine yürüyüş devam etse dahi Denizer ile görüşebileceğini beyan eder.

Madenciler Mengen'e geri dönerek sendika, partiler ve hükümet arasındaki görüşmelerin sonucunu

beklemeye koyulur.

5. Gün (8 Ocak 1991)

Madencilerin Mengen'deki bekleyişi, Ankara'ya gitmek üzere yola çıkacak olan Denizer'in konuşmasıyla son bulur. Denizer, karşısında Ankara'ya yürümeye kararlı duran kitleyi görür ve belediye binasının balkonuna çıkarak işçilere seslenir. Her zaman yaptığı gibi işçilere "Canlarım, ciğerlerim" diyerek söze

başlar ve devam eder:

“İşçiler hak arama mücadelesinin dışına çıkmazlar. Aralarına kışkırtıcı sokulsa da. ... İşçi-sendika bütünlüğü içinde, disiplin kurarak kenetlendik. ... Başarı, disiplin, güven, bunu siz yarattınız. Türkiye işçi sınıfı, emekçi halkı, sizinle övünüyorum. Eylem amaçlıdır. Yürüyüş planımız, anlaşma ortamı yaratmaktı. Bugün Yönetim Kurulu ile Ankara'ya gidiyorum. Üç gün Zonguldak'a gelemiyorum.

İşçiler: Biz buradayız.

Denizer: Şimdi biz önceden planladık. İşareti ben veririm demiştim. Bana inanıyor musunuz?

İşçiler: Evet.

Denizer: Bana güveniyor musunuz?

İşçiler: Evet. Gemileri yaktık, geri dönüş yok.

Denizer: Yürüyüş eylemi bitmiştir. Sizler Zonguldak'a dönüyorsunuz.

Bir kadın: Hayır başkan, hayır, geri dönüş yok.

İşçiler: Geri dönüş yok. Başkan ne derse onu yaparız.

Denizer: ... Ben böyle istiyorum. Suçlayacaksanız beni suçlayın. Genel başkan olarak konuşuyorum. ... Anlaşma ortamı yarattık. (Eliyle geri dönüş yok diyenleri işaret ederek) Kışkırtıcılar seslerini kessin. Maden işçileri oyuna gelmez.

İşçiler: Başkan ne derse o olur.

Konuşmanın ardından Denizer Ankara'ya yola çıkar, madenciler ise Zonguldak'a döner. Büyük Madenci Yürüyüşü, kesin kazanımlara ulaşamamıştır ancak, Türkiye tarihinin en geniş çaplı işçi yürüyüşü olma özelliğini koruyacaktır.

Yürüyüşün Ardından

Sendika ve hükümet arasındaki görüşmeler bir süre sürüncemede bırakıldı. 21 Ocak'ta Denizer- Aykut görüşmesi başladı ancak sonuç alınmadı.

---

16 Ocak gecesi ABD, Irak'a savaş açtı. 1. Körfez Savaşı Türkiye'deki işçi sınıfını da etkiledi ve 25 Ocak'ta hükümet savaş halini neden göstererek ülke çapında grevleri 60 gün süreyle erteledi. Böylece çeşitli sektörlerdeki 115 bin işçi grevleri sonlandırmak zorunda kaldı.

---

6 Şubat'ta sendika ve hükümet arasında üç aydır beklenen toplu sözleşme imzalandı, ancak toplu sözleşmedeki ücretler 30 Kasım öncesi hükümetin teklif ettiğinden de daha düşüktü. 1.1 milyon lira maaş ve 49 bin lira yevmiye.

Yürüyüşün en ünlü sloganlarından biri "Silkele Başkan, Düşecekler!" idi. Yürüyüş ve sonrasında yaşananlar nedeniyle ANAP hükümeti gerçekten de düştü denilebilir. 1987 seçimleriyle mecliste 292 sandalyeyle tek başına iktidar olan ANAP, 20 Ekim 1991'deki seçimlerde 115 sandalyeye düşmüş ve iktidarı DYP-SHP koalisyonuna bırakmıştır.

Kadınların yürüyüşte üstlendiğı öncü rolden sonra Genel Maden-İş sendikası bünyesinde bir "Kadın Eğitim ve Girişim Komisyonu" kuruldu.

Yürüyüşün ardından hareketin öne çıkan önderi Şemsi Denizler konusunda, karşıt iki görüş öne çıktı denilebilir. Bir taraf, Denizler'e, Polonya işçi önderi Lech Walesa'yı hatırlatarak, "Yerli Walesa" derken, diğerk taraf genel başkanlığı sırasında sendikaya alınan Jaguar marka makam aracını hatırlatarak "Jaguar Şemsi" demektedir. İkinci grup, Büyük Madenci Yürüyüşü'nün Denizler'in tavizleri nedeniyle kazanımla sonuçlanamadığını ve Ankara'ya yürünemediğini söylerken, ilk görüş yürüyüşün tarihe geçtiğini ve Ankara'dan gelebilecek bir işçi desteğinin yoksunluğu nedeniyle son barikatın aşamadığını belirtmektedir.

---

3 Mart 1992 tarihinde, Zonguldak Kozlu ilçesinde Türkiye tarihinin en büyük

grizu patlamalarından biri meydana geldi. 263 Madenci yaşamını yitirdi. Ölen madencilerin eşleri hak arama mücadelelerine uzun süre devam etti.